

Марія Михайлівна Камінська,
доцент кафедри хорового співу,
Державний заклад «Львівський національний університет імені І. Франка»,
вул. Валова, 18, м. Львів, Україна

«До 160-річчя з Дня народження І. Франка»
ІВАН ФРАНКО: МУЗИЧНА СПАДЩИНА

Пісня і праця – великі дві силі!
Їм я до скопу бажаю служити...
Іван Франко

У статті висвітлено значення музики в житті та діяльності І. Франка, вивчення музичних предметів, етнографічні дослідження, фольклорні дослідження, дискусії, а також взаємини з видатними музичними діячами. Протягом усього життя Івана Франка супроводила пісня: він слухав і співав, записував і досліджував народні пісні, відкриваючи в них відгомони народної історії і психології; творив власні поезії, називаючи їх, як і Шевченко, піснями та думами, несучи в них своєму народові «огонь в одежі слова», «правдиву іскру Прометея». Основну масу пісенних записів Івана Франка становить народна лірика - пісні про кохання та родинне життя. Як збирач народної пісні І. Франко записував усі пісенні жанри без винятку, причому ті їх зразки, які зустрічав у живому побутуванні. Це дало йому змогу сприйняти всю ту емоційну атмосферу, яка створювалась під час співу, відповідно настроювала співаків і слухачів. Багато з цих його поезій покладено на музику, на їх основі створено чимало композицій різних жанрів від романсу до великих симфонічних і вокальних творів.

Ключові слова: народна пісня, мелодія, хор, п'єси, театр, етнографія, музично-критичні статті, видатні музичні діячі.

Мистецькі твори пронизані рисами особистості його творця, який пізнає, спостерігає та переживає найрізноманітніші життєві явища, а й часто є їх безпосереднім учасником. А поетичні твори, що покладені на музику, несуть у собі частку душі автора. Музика є універсальною динамічною моделлю життя і загальнолюдського духовного досвіду. Музикантові характерне не лише сприйняття різних мистецтв і певна участь у художньо-творчій діяльності, але й вивчення відповідної спеціальної літератури. Для студентів музичних навчальних закладів невід'ємною складовою є вивчення літературних творів поетів, творів дослідників народної творчості; фольклорні розвідки тощо.

На зламі XIX-XX століть Франко був Творцем, Каменярем, Вічним революціонером, Титаном праці. Багатогранність таланту І. Франка більш ніж дивовижна. В одній особі поєдналися поет, прозаїк і драматург, перекладач і літературний критик, історик і теоретик літератури, філософ, фольклорист, мовознавець, етнограф та економіст, один із найважливіших політиків Галичини кінця 19-початку 20 ст. Його інтелект обійняв широке коло інтересів, він був критиком і дослідником, літератором, істориком, мовознавцем і мистецтвознавцем, філософом, етнографом та фольклористом. Творчість Івана Франка багатогранна у всіх вимірах та поетичних напрямках. Звісно, його великий здобуток вивчався, досліджувався і досліджується й досі, а важливе місце належить різнобічним контактам письменника з музикою. У житті письменників музичне мистецтво часто відіграє велику роль. Кожен письменник шукає звучання свого слова, свого темпоритму, свого звучання всього твору. Через знання народної мудрості та народної творчості дає

йому можливість відчувати український фольклор у всій його повноті. Поетична творчість письменників формує у студентів музичних закладів естетичне, емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва й життя; розкриття студентами змісту музичного твору як прояву духовної діяльності людини-творця, людини-художника; формування на цій основі уявлення про мистецтво як концентрований моральний досвід людства.

І. Франко намагався поглибити наше уявлення про специфіку творчого процесу, показати, що як у живопису, так і в поезії є чимало прихованих, але надзвичайно важливих механізмів, спираючись на які митець досягає якомога сильнішого емоційного впливу. «Безмежне поле», «Вічний революціонер», «Гімн свободи (з вірша «Товаришам з тюрми»)), «Зелений явір», «Надходить ніч», «Не пора, не пора», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Час рікою пливе», «Як почувеш вночі край свого вікна» – і це не всі твори Івана Франка, що покладені на музику. Іван Франко і пісня – нероздільні. Як видатний українознавець і прихильник культурно-історичної школи в науці, Іван Франко вважав, що історія народу закріплена в різних художніх пам'ятках, у народній пісні, турбувався, щоб мелодії народних пісень були записані на нотному папері, щоб не були забути і поширювались не лише в Україні, а й за її межами.

Іван Франко виростав у селі Нагуєвичях на Галичині, в атмосфері народної естетики, народної мудрості, віками їй притаманній, з цікавістю слухав народних пісень. У 10-річному віці він почав записувати народні пісні, які співала його мати, і дитячі враження від доторку до народного музично-поетичного багатства відобразив пізніше у вірші «Пісня і праця», написаному 1883 р. [2, т. 1, с. 74]: «Мамо, голубко! — було налягаю.— Ще про

Ганнусю, Шумильця, вінки!» «Ні, синку, годі! Покіль я співаю, Праця чекає моєї руки». Основну масу пісенних записів Івана Франка становить народна лірика - пісні про кохання та родинне життя. І.»Франко, слухаючи їх з уст численних співачок і глибоко відчуваючи життєво-соціальну основу їх змісту та емоційного звучання, як головний лейтмотив визначав тему жінки та її тяжку долю. І дослідження про ці пісні він назвав «Жіноча неволя в руських піснях народних». Це дослідження стало своєрідним узагальненням активної збирацької роботи І. Франка з 1864 р. до початку 80-х років XIX ст., його спостережень над життям пісні та її головних носіїв.

У перші роки студентського життя у Львові І. Франко глибше вникає в суспільне значення пісні, вбачаючи в ній силу, здатну підносити дух мас і єднати їх до гомового протесту проти неправди. У поезії 1876 р. «Наймит», уособлюючи свій народ в образі наймита на чужій ниві, поет так говорить про його пісню:

Сумує німо він, з тужливим співом оре
Те поле, оре не собі,
А спів той наче брат, що гонить з серця горе,
Змагались не дає журбі.
А спів той то роса, що в спеці підкріпляє
Напівзів'ялий цвіт;
А спів той грім страшний, що ще лиш глухо грає,
Ще здалека гримить.

У своїх подальших студіях Франко проявив себе як вчений-фольклорист, легко орієнтуючись не лише в тематичному змісті української і загальнослов'янської пісенної творчості, але також в ознаках їхньої мелодійно-ритмічної структури та методиці фіксації фольклору.

Іван Франко і пісня – єдине ціле народної душі. Народна пісня сприяла органічному переплетенню з поезіями «Вічний революціонер» і «Каменярі», соціально насиченою збіркою «З вершин і низин», емоційно та художньо неперевершеною лірикою «Зів'ялого листя», мудрим «Моїм Ізмарагдом», філософськими поемами. Протягом усього життя Івана Франка супроводила пісня: він слухав, записував і досліджував народні пісні, відкривав у них дотик, етики, а також творив власні поезії, називаючи їх, як і Шевченко, піснями та думами, несучи в них своєму народові «огонь в одежі слова», «правдиву іскру Прометея». Багато з цих його поезій покладено на музику, на їх основі створено чимало композицій різних жанрів від романсу до великих симфонічних і вокальних творів.

Іван Франко був переповнений піснями народними і власними, жив ними, вони були його багатством і зброєю:

Пісне, моя ти сердечна дружино,
Серця відрадо в дні горя і сліз,
З хати вітця, як єдинеє віно,
К тобі любов у житті я приніс.
Тямлю, як нині: малим ще хлопчиною
В мамині пісні заслухувався я;
Пісні ті стали красою єдиною
Бідного мого тяжкого життя

Наукові праці І. Франка в царині музикознавства привертала увагу багатьох вчених. Як письменник, учений і громадський діяч Франко приділяв багато уваги питанням музичної культури. Його публікації на музикознавчу тематику складають порівняно незначну частину всієї науково-дослідницької діяльності. Серед основних питань, на яких зупиняє свою увагу письменник, питання вивчення історії музики; І. Франко своїми статтями та розвідками на музичні теми закладав основи українського музикознавства, фольклористики, їх методологію, чи не першим стояв на позиціях професіоналізації музичної творчості. Маючи унікальну пам'ять, І. Франко багато пісенних текстів і мелодій перейняв від своїх товаришів-гімназистів, виконуючи разом з ними різні розважальні пісні (наприклад, «Бандурку»). Сам письменник писав про свою музичну освіту у статті «Думки профана на музикальні теми»: «Не перечу, я в музиці профан, спеціально в теорії не пішов далі поза азбуку, хоча пробував дещо трохи роздивлятися в історії». Проте від природи письменник був обдарований музикальністю природи, яка досить яскраво виявлялася. Дар Івана Франка виконувати народні пісні зафіксували Микола Лисенко (1886), Клемент Квітка (1901) та Філарет Колесса (1912), записавши в різний час зі співу Івана Франка низку народних пісень. Філарет Колесса, а також Климент Квітка залишили спогади про манеру Франкового виконання. «Франко співав приємним баритоновим голосом, співав зовсім просто і природно, так, як співають наші селяни, без афектації, без концертних манір, проте його спів чомусь глибоко зворушував [...]» — характеризував Франків спів Філарет Колесса.

Виятково плідними для І. Франка, записувача фольклору, були 1881 і 1882 рр., коли він залишився без жодних засобів до життя. Під впливом Франка формується в Галичині школа фольклористики європейського рівня, до якої належать В. Гнатюк, Ф. Колесса, О. Роздольський, С. Людкевич та ін. На переломі століть Франко головує в Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ) та ініціює видання цілої низки музичних публікацій щодо питання фольклору. І. Франко часто сперечався з композиторами старшого покоління, гостро критикував їхню музику в пресі, але водночас високо цінував їх жертвну працю на ниві української музичної культури, підтримував особистий зв'язок та листувався з ними.

Як збирач текстів та мелодій народних пісень в Галичині Франко теж може похвалитися великим доробком – це понад 400 пісень і близько 1300 коломийок. Як відомо, деякі з них побачили світ у друці, але більшість й донині залишалась в архіві письменника. Зведені ж в книгу записи І. Франка дають підстави говорити про нього як про збирача широкого діапазону з діалектичним підходом до народної пісенності. Фольклористично-збирацький досвід І. Франка став основою багатьох його теоретичних міркувань про живий фольклорний процес.

І. Франко мав добрий як поетичний, так і музичний смак, надзвичайно розвинене музичне чуття. Ймовірно, саме тоді зародилася у Франка звичка писати віршовані тексти, наспівуючи мелодії. Про це згадує В. Щурат (1871–1948): «Він ніколи не засідав до писання віршів з пером в руці над папером. Коли наросла гадка, коли назріла до вислову, він мусив мати рух. Ідучи вулицею чи ходячи по кімнаті, висвистував собі наперед різні строфічні мелодії, щоб знайти відповідну форму. Знайшовши, вкладав у неї слова, мугикаючи їх під ніс, так довго, поки не одержав співної стрічки одної, другої, третьої, четвертої, поки ціла строфка, як говорив, не починала співати. Осягнувши співність строфи, добирав для неї щораз поправніших римів. Коли і се скінчив, тоді брав клаптик паперу і списував готове, строфа за строфою, уступ за уступом» [3, с. 241].

Великий інтерес Іван Франко проявив до історичних пісень. У своїх дослідженнях він «глибоко проаналізував кращі пісні XV-XVII ст. на тлі історичних подій того періоду, враховані всі варіанти кожного досліджуваного твору, подані цікаві спостереження над життям пісень». Розглядаючи проблему кобзарства та лірництва, Іван Франко звертав увагу на роль кобзарів та лірників у духовному та моральному житті суспільства, піднесення в людях почуття людської гідності, об'єднуючої сили.

Іван Франко мав щирі симпатії і дружні почуття до співаків, по-справжньому відданих високому мистецтву і водночас свідомих своїх громадянських обов'язків. І насамперед, до Соломії Крушельницької та Олександра Мишуги - найвидатніших представників української вокальної культури. Видатна українська оперна та камерна співачка Соломія Крушельницька (1872 -1952) значну частину свого життя провела за межами рідної України. Її світогляд формувался певним чином під впливом Івана Франка, з яким вона підтримувала дружні стосунки. У репертуарі багатьох українських концертних співаків діаспори були солоспіви на слова І. Франка. Так, Анатоль Валюх (США) неперевершено виконував твір А. Кос-Анатольського «Ой ти дівчино, з горіха зерня»; українсько-американський оперний та концертно-камерний співак Ігор Зайферт на американських фірмах записав на грамплатівки ряд романсів М. Лисенка («Безмежне поле»),

Д. Січинського («Із сліз моїх», «Як почувеш вночі»); українська та словацька оперна та концертна співачка (меццо-сопрано), солістка Братиславської опери в Чехословаччині Анда Остапчук була блискучою інтепретаторкою українського романсу, як концертна співачка брала участь у численних ювілейних вечорах пам'яті І. Франка; український оперний і концертно-камерний співак у Канаді Йосип Гошуляк (бас) брав участь у ювілейних Франкових концертах, в репертуарі мав солоспіви М. Лисенка («Безмежне поле»), записана на платівку в 1967 р.), Д. Січинського («Як почувеш вночі»).

В останні роки XIX і на початку XX ст. поет зробив небагато записів, але, як свідчать сучасники, не переставав цікавитися пісенністю краю. Він займається організаційною роботою в цій справі, залучивши значні сили до записування народної творчості. Численні записувачі надсилали матеріал І. Франкові та очолюваній ним Етнографічній комісії Наукового товариства ім. Шевченка. Архів письменника містить велику кількість таких записів.

Таким чином, Іван Франко зробив вагомий внесок до скарбниці українського музикознавства, він започаткував наукове вивчення та опрацювання фольклору, своєю творчістю збагатив народнопісенний репертуар. Отже, дослідження музикознавчої спадщини Івана Франка переконує, що Іван Франко та його сподвижники внесли великий внесок у створення золотого фонду української краєзнавчої науки, фольклористики, музикознавства, що на сьогоднішній день має непересічне значення. Народна пісня для Івана Франка була наче криниця (джерело):

... криниця та з чудовими струями-

То люду мого дух, що, хоч у сум повитий,

Співа до серця серцем і словами.

Вивчення, дослідження музичної спадщини Івана Франка у навчальних музичних закладах є складовою естетичного, патріотичного виховання студентів, формування глибокого, індивідуально-творчого проникнення в морально-естетичну сутність музичних творів.

Вивчення теми «Іван Франко і музична спадщина» триває й донині, адже ця проблематика має потенціал і перспективність у музикознавстві. Народ України з повагою шанує творчість Івана Франка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Я. Фольклоризм у поетичній мові Івана Франка. «Іван Франко і світова культура. Матеріали Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО». Книга 2. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 205.
2. Франко І. Збір. тв.: У 50-ти т. – К.: Наукова думка», 1976. 32. Франко Т. Батьків побратим // О. Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи. – Київ, 1971. – С. 310.
3. Франко Іван у спогадах сучасників / Упор. Дей О., Корнієнко Н. – Львів, 1956.
4. Франко І. Студії над українськими народними піснями. – Львів, 1913. – С.1.
5. Франко І. Як виникають народні пісні? – Твори: в 50 т. – К., 1984 – Том 27.–, С.62.

*Марія Михайлівна Каминська,
доцент кафедри хорового півня,
Государственное учреждение
«Львовский национальный университет имени Ивана Франко»,
ул. Валовая, 18, г. Львов, Украина*

ИВАН ФРАНКО: МУЗЫКАЛЬНОЕ НАСЛЕДИЕ

В статье освещены значение музыки в жизни и деятельности И. Франко, изучение музыкальных предметов, этнографические исследования, фольклорные исследования, дискуссии, а также взаимоотношения с выдающимися музыкальными деятелями. В лице Ивана Франко украинская нация получила гениального творца универсального значения. Ему принадлежат классические образцы творчества в сфере художественной культуры. В течение всей жизни Ивана Франко сопровождала песня: он слушал и пел, записывал и исследовал народные песни, открывая в них отголоски народной истории и психологии; творил собственные поэзии, называя их, как и Шевченко, песнями и думами, неся в них своему народу «огонь в одежде слова», «правдивую искру Прометей». Основную массу песенных записей Ивана Франко составляет народная лирика - песни о любви и семейной жизни. Как собиратель народной песни И. Франко записывал все песенные жанры без исключения, причем те их образцы, которые встречал в живом бытования. Это дало ему возможность воспринять всю ту эмоциональную атмосферу, которая создавалась во время пения, соответственно настраивала певцов и слушателей. Многие из этих его стихов положены на музыку, на их основе создано немало композиций различных жанров от романса до больших симфонических и вокальных произведений. В статье подчеркнута необходимость изучения, исследования студентами музыкальных учебных заведений творчества, а именно музыкального наследия Ивана Франко для формирования глубокого, индивидуально-творческого проникновения в нравственно-эстетическую сущность музыкального искусства. В процессе познания и развития музыкальной культуры важную роль играют педагогические методы формирования национального сознания. Согласно главных приоритетов современной национальной школы и европейских подходов, направленных на интенсификацию музыкально-педагогического образования, актуализируются проблемы исследования условий формирования творческой активности студентов - будущих учителей музыки. Студентов нужно привлекать к различным видам музыкально-сценической деятельности, проводились беседы о выдающихся писателей, музыкантов, певцов, дирижеров, актеров, о значении качественной музыкально-педагогической подготовки для профессионального становления специалиста. Актуальна проблема подготовки творческих учителей музыки, которые в условиях динамических событий XXI века будут осуществлять эстетическое и художественное воспитание подрастающего поколения, проявлять творческие возможности своих воспитанников.

Ключевые слова: народная песня, мелодия, хор, пьесы, театр, этнография, музыкально-критические статьи, выдающиеся музыкальные деятели, музыкальные учебные заведения.

*Mariia Mykhailivna Kaminska
Associate Professor at the Faculty of Choral Singing,
State institution «Ivan Franko National University of Lviv»,
18, Valova Str., Lviv, Ukraine*

IVAN FRANKO: MUSICAL HERITAGE

The article highlights the importance of music in the life and activity of Ivan Franko: study of musical objects, ethnographic studies, folklore studies, discussions and relationships with prominent musical figures. In the face of Ivan Franko the Ukrainian nation got the brilliant creator of a universal value. He owns classical examples of creativity in the field of culture. Throughout the life, Ivan Franko was accompanied by songs: he listened and sang, wrote and researched folk songs opening in them echoes of the folk history and psychology; created their own poetry, naming them like Shevchenko did, songs and thoughts, bringing them to their people «a fire in a garment of speech», «true spark of Prometheus». The bulk of Franko's song records is folk lyrics – songs about love and family life. As a collector of folk songs, Franko wrote all song genres, without exception, including those samples that he met in living existence. This enabled him to absorb the entire emotional atmosphere that was created during the process of singing and tuned singers and listeners accordingly. Many of his poems were set to music, on the based of which many songs of different genres were created – from romance to great symphonic and vocal works. The author emphasizes the need for students of music schools to study, conduct research work, in the field of Ivan Franko's musical heritage, to be more precise, in order to create deep, personal and creative penetration into the moral and aesthetic essence of music.

In the process of learning and development of musical culture, pedagogical methods which enable the formation of national consciousness are important. According to the main priorities of the modern national school and European approaches aimed at intensification of Music and Education, some aspects of the research conditions for the formation of creative activity of students - future teachers of music are improved.

Students should be involved in different types of musical and theatrical activities. We organized interviews with prominent writers, musicians, singers, conductors, actors regarding the importance of quality musical and pedagogical training for specialist's professional development. The actual problem is the training of creative music teachers, who in the dynamic events of the XXI century will perform aesthetic and artistic education of the younger generation and demonstrate creative potential of their pupils.

Key words: folk song, melody, chorus, plays, theatre, ethnography, musical-critical articles, prominent musical figures, musical educational establishments.

Подано до редакції: 1.11.2016 р.

Рекомендовано до друку: 16.11.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Богуш
